

Jubileumconcert

Te Deum Laudamus

Die Schöpfung van

FRANZ JOSEPH HAYDN

dag 1: schepping van het licht

sich jede Freude, mit dir genieß
ich doppelt sie; mit dir ist Selig-
keit das Leben; dir sei es ganz
geweiht.

RECITATIV; URIEL

O glücklich Paar, und glücklich
immerfort, wenn falscher Wahn
euch nicht verführt, noch mehr
zu wünschen als ihr habt, und
mehr zu wissen als ihr sollt.

SCHLUSSCHOR MIT SOLI

Singt dem Herren alle Stimmen!
Dankt ihm, dankt ihm alle seine
Werke! Lässt zu Ehren seines
Namens Lob in Wettgesang
erschallen! Des Herren Ruhm, er
bleibt in Ewigkeit! Amen!

ter elke vreugde, met u verdub-
belt het genot, met u is zaligheid
het leven. U zij het geheel
gewijd.

RECITATIEF; URIËL

Gelukkig paar, moge uw geluk
steeds bloeien. Laat geen valse
waan u verleiden om meer te
wensen dan u hebt en meer te
weten dan u is toegestaan.

SLOTKOOR MET SOLO

Looft de Heer, alle schepselen!
Dankt Hem voor al Zijn werken!
Laat tot eer van Zijn naam overal
de lofzangen weerklinken! De
roem des Heren, hij blijft in eeu-
wigheid! Amen!

dag 7: God rustte uit van het
werk

du dann, welch unaussprechlich
Glück der Herr uns zugedacht,
ihn preisen immerdar, ihm wei-
hen Herz und Sinn.

Komm, folge mir! Ich leite dich.

Eva: O du, für den ich ward!

Mein Schirm, mein Schild, mein
all! Dein Will ist mir Gesetz. So
hat's der Herr bestimmt, und dir
gehörchen bringt mir Freude,
Glück und Ruhm.

DUETT

Adam: Holde Gattin, dir zur
Seite fließen sanft die Stunden
bin. Jeder Augenblick ist Wonne;
keine Sorge trübet sie.

Eva: Treuer Gatte, dir zur Seite
schwimmt in Freuden mir das
Herz. Dir gewidmet ist mein Le-
ben; deine Liebe sei mein Lohn.

Adam: Der tauende Morgen, o
wie ermuntert er!

Eva: Die Kühle des Abends, o
wie erquicket sie!

Adam: Wie labend ist der run-
den Früchte Saft!

Eva: Wie reizend ist der Blumen
süßer Duft!

Adam und Eva: Doch ohne
dich, was wäre mir

Adam: der Morgentau?

Eva: der Abendhauch?

Adam: der Früchte Saft?

Eva: der Blumenduft?

Adam und Eva: Mit dir erhöht

pen zult gij dan, welk overgroot
geluk aan ons werd toegedacht;
God prijzen wij altijd, Hem wij-
den wij ons hart.

Kom, volg mij! Ik zal u leiden.

Eva: O gij, voor wie ik werd!

Mijn steun, mijn schild, mijn al.
Uw wil is voor mij wet. Dat heeft
de Heer bepaald. En u te volgen
geeft mij vreugde en geluk.

DUETT

Adam: Lieve vrouw, aan uw
zijde vliegen zacht de uren heen.
Ieder ogenblik is zaligheid, geen
zorgen kwellen ons.

Eva: Lief-
ste man, aan uw zijde zwelt van
vreugde mij het hart. Aan u is
mijn leven gewijd; laat uw liefde
mijn beloning zijn.

Adam: De
dauwende morgen, o hoe ver-
heugt hij ons!

Eva: De koelte van de avond, o
hoe verkwikt zij ons!

Adam: Hoe wordt door het sap
van vruchten onze dorst gelest!

Eva: Wat heerlijk is de zoete
bloemengeur!

Adam en Eva: Maar wat zou,
zonder u, voor mij zijn?

Adam: de morgendauw?

Eva: de avondwind?

Adam: de vruchtensap?

Eva: de bloemengeur?
Adam en Eva: Met u wordt gro-

Zaterdag 13 mei 2006 om 20.00 uur in de Ontmoetingskerk,
Koningin Wilhelminalaan 1 te Spijkenisse

door:

Christelijke Zang- en Oratorium-
vereniging Te Deum Laudamus

Nienke Oostenrijk Sopraan
Robbert Overpelt Tenor
Matthijs Mesdag Bas
Petra Veenswijk Clavecimbel

RBO Sinfonia

o.l.v. Mirjam Warnas - Sies

Toegangsprijs : €15,--
Kinderen tot 12 jr en 65+ : €12,50

Zaal open : 19.30 uur

Generale repetitie : zaterdag 13 mei 2006, 14.00 uur

Van harte welkom bij dit project rondom Die Schöpfung. Een groot muziekwerk voor koor, orkest en solisten, geschreven in 1797 door Franz Joseph Haydn.

Je zal op zaterdag 13 mei te gast zijn bij de generale repetitie van het concert dat op dezelfde dag in dezelfde kerk gehouden zal worden. Tijdens deze generale zal je een paar luisteropdrachten moeten doen. Om deze opdrachten goed te kunnen maken is het belangrijk dat je, voordat je naar de generale komt, een paar opdrachten maakt ter voorbereiding hierop.

Ik wens je heel veel plezier bij de voorbereidingen en tijdens de generale

Mirjam Warnas, dirigent TDL

wie sein Nam', ist seine Macht.

Eva: *Sanft rauschend lobt, o Quellen, ihn; den Wipfel neigt, ihr Bäum'! Ihr Pflanzen duftet, Blumen, haucht ihm euren Wohlgeruch!*

Adam: *Ihr, deren Pfad die Höhn erklimmt, und ihr, die niedrig kriecht, ihr, deren Flug die Luft durch schneid't, und ihr im tiefen Nass;*

Adam und Eva: *Ihr Tiere, preiset alle Gott!*

Chor: *Ihr Tiere, preiset alle Gott! Ihn lobe was nur Odem hat.*

Adam und Eva: *Ihr dunklen Hain, ihr Berg und Tal, ihr Zeugen unsres Danks; ertönen sollt ihr früh und spät van unserm Lobgesang.*

Chor: *Heil dir, o Gott! o Schöpfer, Heil! Aus deinem Wort entstand die Welt. Dich beten Erd und Himmel an, wir preisen dich in Ewigkeit.*

RECITATIV;

Adam: *Nun ist die erste Pflicht erfüllt; dem Schöpfer haben wir gedankt. Nun folge mir, Gefährtin meines Lebens! Ich leite dich und jeder Schritt weckt neue Freud in unsrer Brust, zeigt Wunder überall. Erkennen sollst*

als Zijn naam is Zijn macht.

Eva: *Zacht ruisend prijst, o bronnen, Hem, en bomen neigt uw top; gij planten, kruiden, bloemen, brengt Hem uw zoetste geur!*

Adam: *Gij, die op hoge paden klimt, en gij, die kruipt op aarde, gij, die zo fier de lucht doorklieft, en gij, die stromen klieft;*

Adam en Eva: *Gij dieren, prijst nu allen God.*

Koor: *Gij dieren, prijst nu allen God; looft Hem al wat maar adem heeft.*

Adam en Eva: *Gij, donker woud, gij berg en dal, getuigt van onze dank. Weerklinken zult gij vroeg en laat van onze liederen, God ter eer.*

Koor: *Wees gegroet, o God, o Schepper, wees gegroet! De wereld ontstond op uw bevel. Hemel en aarde aanbidden U, wij prijzen U in eeuwigheid.*

RECITATIEF;

Adam : *Nu is onze eerste plicht vervuld; de Schepper brachten wij onze dank. Kom, volg mij nu, mijn levensgezellin. Ik leid u thans, en iedere stap wekt nieuwe vreugd in ons gemoed, brengt nieuwe wonderen aan. Begrijp*

*Himmlischen Gewölbe strömt
reine Harmonie zur Erde hinab.
Seht das beglückte Paar, wie
Hand in Hand es geht. Aus ihren
Blicken strahlt des heißen Danks
Gefühl. Bald singt in lautem Ton
ihr Mund des Schöpfers Lob.
Lässt unsre Stimme dann sich
mengen in ihr Lied!*

DUETT UND CHOR

Adam und Eva: *Von deiner Güt,
o Herr und Gott, ist Erd und
Himmel voll. Die Welt, so groß,
so wunderbar, ist deiner Hände
Werk.*

Chor: *Gesegnet sei des Her-
ren Macht! Sein Lob erschall in
Ewigkeit!*

Adam: *Der Sterne hellster, o wie
schon verkündest du den Tag!*

*Wie schmuckst du ihn, o Sonne
du, des Weltalls Seel' und Aug!*

Chor: *Macht kund auf eurer wei-
ten Bahn des Herren Macht und
seinen Ruhm.*

Eva: *Und du, der Nächste Zierd'
und Trost, und all das strahlend
Heer, verbreitet überall sein Lob
in eurem Chorgesang!*

Adam: *Ihr Elemente, deren Kraft
stets neue Formen zeugt, ihr
Dunst' und Nebel, die der Wind
versammelt und vertreibt.*

Adam, Eva und Chor: *Lobsin-
get alle Gott dem Herrn! Groß,*

*gewelven stroomt reine harmonie
de aarde toe. Ziet het gelukkig
paar, hoe het hand in hand gaat.
Uit hun ogen straalt het warme
dankgevoel. Straks zingt op luide
toon hun mond de lof van hun
Schepper. Laten onze stemmen
dan zich vermengen met hun
lied.*

DUET EN KOOR

Adam en Eva: *Van Uwe goed-
heid, o Heer en God zijn aarde en
hemel vol; 't heelal, zo groot, vol
wonderen, is het werk van Uw
handen.*

Koor: *Gezegend zij de macht
van de Heer! Laat Zijn lof in eeu-
wigheid weerklinken!*

Adam: *Gij helderste van de
sterren, hoe schoon kondigt Gij
de dag aan! Hoe prijkt ge daar, o
zon, ziel en oog van de wereld!*

Koor: *Vertel langs uw gehele
baan van 's Heren macht en van
Zijn roem.*

Eva: *En gij, sieraad en troost in
de nacht en het gehele leger van
sterren: verkondigt overal Zijn
lof in uw koorgezang!*

Adam: *Gij elementen, die door
kracht steeds nieuwe vormen
wekt, gij, damp en nevel, die de
wind verzamelt en verdrijft.*

Adam, Eva en koor: *Komt,
juicht nu allen, God ter eer, groot*

Wie was Haydn en waarom schreef hij Die Schöpfung?

Joseph Haydn werd geboren in Rohrau, Oostenrijk, in 1732. In 1740 kwam hij als koorknaap bij het Weense Domkoor. Hij verdiende toen al geld om van te kunnen leven met het aannemen van compositie-opdrachten en het spelen van dansmuziek. Operacomponist Nicola Porpora, die Haydn had aangenomen als bediende en als clavecimbel-begeleider voor zijn zanglessen, gaf hem als tegenprestatie compositieles. Hij had ook grote invloed op zijn muzikale ontwikkeling.

In 1759 werd Haydn muzikaal directeur en kamercomponist van het privéorkest van graaf Morzin in Lukawitz (Bohemen). Twee jaar later klom hij op tot plaatsvervangend kapelmeester bij vorst Paul Anton Eszterházy in Eisenstadt dicht bij de Hongaarse grens. Vanaf 1766 was hij eerste kapelmeester, nu onder vorst Nicolaas, die de inmiddels overleden Paul Anton opgevolgd was. Meer dan 30 jaar lang was Haydn bij de vorst in dienst. Nicolaas verplaatste zijn residentie naar Eszterháza en liet daar een eigen opera- en marionettentheater inrichten. De componist was goede vriend van Wolfgang Amadeus Mozart, en werd in 1785 net als Mozart lid van de vrijmetselaarsloge. Hij ensceneerde ± 100 opera's in het Italiaans en elf eigen werken voor het Operahuis van Eszterháza, en ook vijf van zijn opera's voor het marionettentheater. Haydn heeft ook twee seizoenen in Londen doorgebracht (1791-92 en 1794-95) en had daar groot succes.

Haydn schreef 106 symfonieën, 24 divertimenti, 24 pianoconcerten en 24 andere concerten voor verschillende solo-instrumenten met orkest; verder pianomuziek, oratoria, missen, opera's, kerkmuziek, liederen alsook talrijke strijkkwartetten die door Mozart bewonderd werden; bovendien schreef hij in 1797 de Keizerhymne "Gott, erhalte Franz den Kaiser", die tot 1920 en van 1929 tot 1946 het volkslied van Oostenrijk was en in 1922 ook tot Duits volkslied werd verklaard. Met de beruchte tekst "Deutschland, Deutschland über alles".

Haydn wordt als "de vader van de symfonie" beschouwd, omdat hij zo'n belangrijke rol heeft gespeeld in het ontwikkelen van deze muziekvorm.

Hij stierf in Wenen in 1809, de dag nadat Napoleon de stad binnen viel', hoewel hij tijdens het beleg van Wenen zijn stadgenoten nog gerust stelde: "Waar Haydn is, kan niets gebeuren".

Tijdens een bezoek aan Engeland krijgt Haydn een tekst in handen waarin het bijbelse scheppingsverhaal in dichtvorm is weergegeven. Haydn is opgetogen. Kort daarvoor heeft hij de wens uitgesproken "een werk te schrijven dat mijn naam blijvende roem zal schenken in de wereld." De tekst is het perfecte uitgangspunt voor de grootse compositie die hij in gedachten heeft.

Terug in Wenen begint Haydn met het componeren van *Die Schöpfung* (De Schepping). Hij is op het hoogtepunt van zijn roem, en de stad wacht met ingehouden adem op de première. De eerste uitvoering vindt in kleine kring plaats en wordt door Haydn zelf gedirigeerd. Later schrijft de componist over deze gebeurtenis: "Ik was zo koud als ijs, op het volgende ogenblik leek het alsof ik in brand stond; een paar keer dacht ik dat ik een hartaanval zou krijgen."

Die Schöpfung bestaat uit drie delen. Het eerste deel begint met een voorspel getiteld "De uitbeelding van de chaos". Daarna kondigt de aartsengel Rafael de eerste scheppingsdag aan, waarin het ontstaan van het licht wordt uitgebeeld. Heel zacht en mysterieus spelen koor en orkest een langzame inleiding, tot plotseling, bij het woord "Licht", een heldere en stralende klank in de muziek doorbreekt. Het is een buitengewoon verrassend moment, en Haydn weet heel goed dat hij een pracht van een vondst heeft gedaan. Hij heeft dan ook voorzorgen genomen om de passage voor iedereen verborgen te houden. Iemand uit het publiek omschrijft de gebeurtenis als volgt:

Ik zie Haydn's gezicht nog voor me toen dit deel in het orkest klonk. Haydn beet op zijn lippen alsof hij zijn schaamte voor iets wilde verbergen, of alsof hij een geheim niet wilde laten doorschemeren. En op hetmoment dat het licht voor de eerste keer uitbrak, zou je kunnen zeggen dat de vonken uit de brandende ogen van de componist schoten. De betovering van de verraste Weners was zo groot dat het orkest minutenlang niet verder kon spelen.

gut; und der himmlische Chor feierte das Ende des sechsten Tags mit lautem Gesang.

CHOR

Vollendet ist das große Werk, der Schöpfer sieht's und freuet sich; auch unsere Freud erschalle laut, des Herren Lob sei unser Lied!

TERZETT

Gabriel und Uriel: *Zu dir, o Herr, blickt alles auf; um Speise fleht dich alles an. Du öffnest deine Hand, gesättigt werden sie.*
Raphael: *Du wendest ab dein Angesicht, da bebet alles und erstart. Du nimmst den Oben weg, in Staub zerfallen sie.*

Gabriel, Uriel, Raphael: *Den Odem hauchst du wieder aus, und neues Leben sprosst hervor; verjüngt ist die Gestalt der Erd an Reiz und Kraft.*

Chor: *Vollendet ist das große Werk, des Herren Lob sei unser Lied. Alles lobe seinen Namen, denn er allein ist hoch erhaben. Alleluja!*

PAUZE

DRITTER TEIL

RECITATIV; URIEL

Aus Rosenwolken bricht, geweckt durch süßen Klang, der Morgen jung und schön. Vom

goed; en het hemelse koor vierde het einde van de zesde dag met jubelend gezang.

KOOR

Voltooid is nu het grote werk, met vreugde ziet de Schepper 't aan. Ook onze vreugd weerklinkt en 's Heren lof bezingen wij!

TERZET

Gabriël en Uriël: *Tot U, o Heer, ziet alles op: om voedsel smeken allen U; Gij opent Uw hand, verzadigd worden zij.*

Raphaël: *Gij keert van hen Uw aangezicht; dan siddert alles en verstijft. Gij neemt hun adem weg, tot stof vervallen zij.*

Gabriël, Uriël, Raphaël: *De adem blaast Gij weder in en wekt nieuw leven overal; herboren is de aarde, vervuld van nieuwe kracht.*

Koor: *Voltooid is nu het grote werk; laat ons lied de Heer prijzen. Laat alles Zijn naam loven, want Hij alleen is hoog verheven. Halleluja!*

DERDE DEEL

RECITATIEF; URIEL

Door rozenwolken breekt, geweekt door zoete klank, de morgen jong en schoon. Uit hemelse

nicht vollbracht: dem Ganzen fehlte das Geschöpf, das Gottes Werke dankbar sehn, des Herren Güte preisen soll.

RECITATIV; URIEL

Und Gott schuf den Menschen nach seinem Ebenbilde, nach dem Ebenbilde Gottes schuf er ihn. Mann und Weib erschuf er sie. Den Odem des Lebens hauchte er in sein Angesicht, und der Mensch wurde zur lebendigen Seele.

ARIE; URIEL

Mit Würd' und Hoheit angetan, mit Schönheit, Stark und Mut begabt, gen Himmel aufgerichtet, steht der Mensch, ein Mann und König der Natur. Die breit gewölbt', erhab'ne Stirn verkünd't der Weisheit tiefen Sinn, und aus dem hellen Blicke strahl der Geist, des Schöpfers Hauch und Ebenbild. An seinen Busen schmieget sich, für ihn, aus ihm geformt, die Gattin hold und anmutsvoll; in froher Unschuld lächelt sie, des Frühlings reizend Bild, ihm Liebe, Glück und Wonne zu.

RECITATIV; RAPHAEL

Und Gott sah jedes Ding, was er gemacht hatte; und es war sehr

geheel ontbrak nu nog de mens, die Gods wonderen dankbaar ziet, die 's Heren grootheid prijzen kan.

RECITATIEF; URIËL

En God schiep de mens naar Zijnen evenbeeld, naar het evenbeeld van God schiep Hij hen. Man en vrouw schiep Hij ze; de adem van het leven blies Hij in zijn aangezicht, en de mens werd tot een levende ziel.

ARIA; URIËL

Met waardigheid en hoogheid bekleed, met schoonheid, kracht en moed begiftigd, rechtop, staat daar de mens, man en koning der natuur. Het breed gewelfde voorhoofd verraadt zijn verstand, vol diepzinnige wijsheid en uit zijn heldere blik straalt de geest, adem en evenbeeld van zijn Schepper. Aan zijn borst vlijt zich, voor hem, uit hem gevormd, de vrouw, teer en bekoorlijk. In blijde onschuld glimlacht zij, vol liefde, geluk en vreugde, als een betoverend lentebeeld.

RECITATIEF; RAPHAËL

En God zag ieder ding, dat Hij gemaakt had en het was zeer

Die Schöpfung gaat verder met een opeenvolging van muzikale natuurschilderingen. Haydn schetst onder andere een storm (compleet met wind, bliksem, donder, regen, hagel en sneeuw), een woest golvende zee, bergen en dalen, en sterren die aan de hemel flonkeren. Het tweede deel beschrijft de vijfde en zesde scheppingsdag, waarin de dieren en de mensen tot leven worden gewekt. We horen een adelaar, een leeuwerik, een duif, een nachtegaal, vissen, een leeuw, een hert, een paard, koeien, schapen, insecten en zelfs een lange worm die over de aarde kruipt. In het derde deel ontmoeten we Adam en Eva, die zich verwonderen over de schoonheid van het paradijs en in een prachtig duet hun liefde voor elkaar bezingen.

De eerste uitvoering van *Die Schöpfung* sloeg in als een bom. Het onderstaande ooggetuigenverslag, geeft een indruk van de sfeer tijdens het concert:

Eindelijk begon de muziek, en onmiddellijk werd het zo stil, nicht, dat je een muis had kunnen horen rennen, en als het publiek niet zo vaak had geapplaudisseerd, had je niet geweten dat er mensen in het theater waren. Maar, nicht, in mijn hele leven zal ik nooit weer zo'n mooi stuk muziek horen; en zelfs al had het drie uur langer geduurd, en zelfs al was het stank- en zweetbad nog veel erger geweest, dan had ik dat niet erg gevonden. Ik had me met de beste wil van de wereld niet kunnen voorstellen dat menselijke longen en schapendarmen en kalfsvellen zulke wonderen voort konden brengen. [...] Ik ben nog nooit zo voldaan uit een theater gekomen, en ik heb die hele nacht gedroomd over de Schepping van de Wereld.

geschreven door
Geertje Hoekstra

dag 2: schepping van het hemelgewelf (het uitspansel)

DIE SCHÖPFUNG

opdracht 1:

In de het eerste deel van ‘de chaos’ komt een thema voor: we laten het aan je horen. Het thema klinkt in verschillende partijen van het orkest. Tel hoe vaak het thema voorkomt in de eerste twee minuten van het stuk: _____ keer.

Kan je verklaren waarom Haydn voor dit aantal heeft gekozen? (anders gezegd: het getal is erg belangrijk in het scheppingsverhaal: waarom?)

RECITATIV; RAPHAEL

Und Gott sprach: Es bringe die Erde hervor lebende Geschöpfe nach ihrer Art: Vieh und kriechendes Gewürm, und Tiere der Erde nach ihren Gattungen.

RECITATIV; RAPHAEL

Gleich öffnet sich der Erde Schoss, und sie gebiert auf Gottes Wort Geschöpfe jeder Art in vollem Wuchs und ohne Zahl. Von Freude brüllend steht der Löwe da. Hier schießt der gelenkige Tiger empor. Das zakkig Haupt erhebt der schnelle Hirsch; mit fliegender Mähne springt und wieh'rt voll Mut und Kraft das edle Ross. Auf grünen Matten weidet schon das Rind, in Herden abgeteilt. Die Triften deckt, als wie gesät, das wollenreiche, sanfte Schaf; wie Staub verbreitet sich, in Schwarm und Wirbel, das Heer der Insekten. In langen Zügen kriecht am Boden das Gewürm.

ARIE; RAPHAEL

Nun scheint in vollem Glanze der Himmel, nun prangt in ihrem Schmucke die Erde. Die Luft erfüllt das leichte Gefieder, die Wasser schwellt der Fische Gewimmel; den Boden drückt der Tiere Last. Doch war noch alles

RECITATIEF; RAPHAËL

En God sprak: Laat de aarde nu levende schepselen voortbrengen, elk naar hun aard: vee en kruipend gedierte en dieren van de aarde, elk naar hun aard.

RECITATIEF; RAPHAËL

De aarde opent zich terstond en uit haar schoot komt, naar Gods Woord, 't gehele dierenrijk, in volle groei en overvloed. Van vreugde brullend staat daar de fiere leeuw. De lenige tijger schiet uit het woud. Het vlugge hert verheft het trots gewei. Met vliegende manen springt en hinknikt vol moed en kracht het edele ros. Op groene weiden graast nu reeds het vee in kudden bij elkaar. De velden zijn bedekt met tal van wollige schapen, zacht als sneeuw. Als stof verspreidt zich nu in grote zwermen een leger insecten. In lange rijen kruipen wormen op de grond.

ARIA; RAPHAËL

Nu schittert in volle luister de hemel, nu prijkt in al haar pracht de aarde. De lucht is vol van vrolijk gefladder, het water leeft van gewemel van vissen; de grond van dieren, zonder tal. Toch was alles nog niet volbracht. Aan het

RECITATIV; RAPHAEL

Und die Engel rührten ihr' unsterblichen Harfen und sangen die Wunder des fünften Tags.

TERZETT

Gabriel: In holder Anmut steh'n mit jungem Grün geschmückt, die wogigten Hügel da. Aus ihren Adern quillt, in fließendem Kristall, der kühlende Bach hervor.

Uriel: In frohen Kreisen schwebt, sich wiegend in der Luft, der munteren Vögel Schar. Den bunten Federglanz erhöht im Wechselflug das goldene Sonnenlicht.

Raphael: Das helle Nass durchblitzt der Fisch, und windet sich in stetem Gewühl umher. Vom tiefsten Meeresgrund wälzet sich Leviathan auf schäumender Well empor.

Gabriel, Uriel, Raphael: Wie viel sind deiner Werk' o Gott! Wer fasset ihre Zahl? Wer?

Terzett und Chor: Der Herr ist groß in seiner Macht, und ewig bleibt sein Ruhm.

dag 6: schepping van landdieren en van de mens

RECITATIEF; RAPHAËL

En de engelen bespeelden de hemelse harpen en bezongen de wonderen van de vijfde dag.

TERZET

Gabriël: In volle weelde staat, getooid met jeugdig groen, de golvende heuvelrij. En uit hun aderen borrelen de koele beekjes als vloeiend kristal.

Uriël: In tal van groepen zweeft, zacht drijvend in de lucht, de vrolijke schare vogels; het gouden zonnelicht verhoogt in haar vlucht de bonte verenpracht.

Raphaël: Ziet in de heldere stroom een tal van vissen, dat bedrijvig door elkaar krioelt. Vanuit de diepste zee heft zich Leviathan op schuimende golven op.

Gabriël, Uriël, Raphaël: Hoe groot in aantal zijn Uw werken, o, God! Wie telt hun aantal? Wie?

Terzet en koor: De Heer is groot in Zijn macht en eeuwig blijft Zijn roem.

ERSTER TEIL**EINLEITUNG**

(Die Vorstellung des Chaos)

RECITATIV; RAPHAEL

Im Anfange schuf Gott Himmel und Erde; und die Erde war ohne Form und leer; und Finsternis war auf der Fläche der Tiefe.

Chor: Und der Geist Gottes schwebte auf der Fläche der Wasser; und Gott sprach: es werde Licht; und es ward Licht.

RECITATIV; URIEL

Und Gott sah das Licht, dass es gut war; und Gott schied das Licht von der Finsternis.

ARIE MIT CHOR

Uriel: Nun schwanden vor dem heiligen Strahle des schwarzen Dunkels gräuliche Schatten; der erste Tag entstand. Verwirrung weicht, und Ordnung keimt empor. Erstarrt entflieht der Hölle geister Schar in des Abgrunds Tiefen hinab, zur ewigen Nacht.

dag 3: ordenen van water en aarde

EERSTE DEEL**INLEIDING**

(De voorstelling van de chaos)

RECITATIEF; RAPHAËL

In den beginne schiep God hemel en aarde; en de aarde was zonder vorm en leeg; en duisternis lag op de vlakten der diepte.

Koor: En Gods Geest zweefde over de watervlakten. En God sprak: Het worde licht, en het werd licht.

RECITATIEF; URIËL

En God zag het licht, dat het goed was en God scheidde het licht van de duisternis.

ARIA MET KOOR

Uriël: Nu vluchtten voor de heilige stralen de gruwelijke schaduwen van de zwarte duisternis; de eerste dag brak aan. Verwarring wijkt en orde treedt op. Ontzet vlucht de massa helse geesten omlaag in de afgrond naar de eeuwige nacht.

opdracht 2:

Er is hieronder een stukje van de vertaling verloren gegaan, compleet de vertaling voordat je naar de generale komt.

Hoe zou jij deze twee zinnen componeren om de tekst tot uitdrukking te brengen (dalende melodie of juist stijgend; door elkaar heen, of juist eensgezind/tegelijktijd (homofoon); sterk of zacht; etc.)

zin 1: _____

zin 2: _____

omschrijf, nadat je het stukje hebt gehoord, wat Haydn heeft gedaan:

zin 1: _____

zin 2: _____

Chor: (zin 1) Verzweiflung, Wut und **Koor:** _____
Schrecken begleiten ihren Sturz;
(zin 2) und eine neue Welt entspringt _____
auf Gottes Wort.

ZWEITER TEIL

RECITATIV; GABRIEL

Und Gott sprach: Es bringe
das Wasser in der Fülle hervor
webende Geschöpfe, die Leben
haben; und Vögel, die über der
Erde fliegen mögen in dem of-
fenen Firmamente des Himmels.

ARIE; GABRIEL

Auf starkem Fittiche schwinget
sich der Adler stolz und teilet die
Luft im schnellsten Fluge zur
Sonne hin. Den Morgen grüßt der
Lerche frohes Lied, und Liebe
girt das zarte Taubenpaar. Aus
jedem Busch und Hain erschalt
der Nachtigallen süße Kehle;
noch drückte Gram nicht ihre
Brust, noch war zur Klage nicht
gestimmt ihr reizender Gesang.

RECITATIV; RAPHAEL

Und Gott schuf große Walfische
und ein jedes lebende Geschöpf,
dass sich bewegt, und Gott seg-
nete sie, sprechend: Seid frucht-
bar alle, mehret euch. Bewohner
der Luft, vermehret euch, und
singt auf jedem Aste! Mehret
euch, ihr Flutenbewohner und
füllet jede Tiefe! Seid fruchtbar,
wachset, mehret euch; erfreuet
euch in eurem Gott!

TWEEDE DEEL

RECITATIEF; GABRIËL

En God sprak: Laat de wateren
nu gevuld zijn met een overvloed
van levende schepselen; en laten
er vogels zijn die boven de aarde
vliegen in het open firmament
van de hemel.

ARIA; GABRIËL

Op sterke vleugels stijgt de
adelaar trots omhoog en klieft de
lucht in snelle vlucht naar de zon.
Het vrolijke lied van de leeuwe-
rik begroet de morgen en liefde
kirt het vriendelijke duivenpaar.
Uit ieder bosje, elke heg, klinkt
het lieflijk gezang van de nachte-
galen. Nog werd hun adem niet
beklemd, nog werd hun gezang
niet door jammerklachten ont-
stemd.

RECITATIEF; RAPHAËL

En God schiep grote walvissen
en alle levende schepselen, die
zich bewegen en God zegende ze
en sprak: Wees vruchtbaar, allen,
en vermenigvuldigt u. Bewoners
van de lucht, vermenigvuldigt
u en zing op elke tak! Verme-
nigvuldigt u, waterbewoners, en
vult alle zeeën. Wees vruchtbaar,
groeit, vermenigvuldigt u; ver-
heugt u in uw God!

RECITATIV; URIEL

Im vollem Glanze steigt jetzt die Sonne strahlend auf: ein wonnevoller Bräutigam, ein Riese, stolz und froh, zu rennen seine Bahn. Mit leisem Gang und sanftem Schimmer schleicht der Mond die stille Nacht hindurch. Den ausgedehnten Himmelsraum ziert ohne Zahl der hellen Sterne Gold und die Söhne Gottes verkündigten den vierten Tag mit himmlischen Gesang, seine Macht ausrufend also:

CHOR MIT SOLI

Chor: Die Himmel erzählen die Ehre Gottes, und seiner Hände Werk zeigt an das Firmament.

Gabriel, Uriel, Raphael: Dem kommenden Tage sagt es der Tag; die Nacht, die verschwand, der folgenden Nacht.

Chor: Die Himmel, u.s.w.

Gabriel, Uriel, Raphael: In alle Welt ergeht das Wort, jedem Ohre klingend, keiner Zunge fremd.

Chor: Die Himmel, u.s.w.

RECITATIEF; URIËL

In volle luister gaat de zon nu op: een vreugdevolle bruidegom, een trotse reus, die wandelt langs zijn baan. Met zachte tred en teder schemerlicht schuift de maan nu door de stille nacht.

De gouden sterren zonder tal versieren thans het heldere firmament en de zonen Gods verkondigen de vierde dag met hemels gezang, terwijl zij Zijn macht als volgt verheerlijken:

KOOR MET SOLO

Koor: De hemelen verkondigen de lof van God en het firmament toont het werk van zijn handen.

Gabriël, Uriël, Raphaël: De stervende dag vertelt het de komende dag; de nacht, die verdween, de volgende nacht.

Koor: De hemelen, enz.

Gabriël, Uriël, Raphaël: Door heel de wereld gaat het woord, weerklinkt in ieder oor en is voor geen mond onbekend.

Koor: De hemelen, enz.

dag 5: schepping van waterdieren en vogels

RECITATIV; RAPHAEL

Und Gott machte das Firmament und teilte die Wasser, die Unter dem Firmament waren, von den Gewässern, die oben dem Firmament waren, und es ward so.

Da tobten brausend heftige Stürme; wie Spreu vor dem Winde, so flogen die Wolken.

Die Luft durchschnitten feurige Blitze und schrecklich rollten die Donner umher. Der Flut entstieg auf sein Geheiss der allerquickende Regen, der allverheerende Schauer, der leichte, flockige Schnee.

GABRIËL UND CHOR

Mit Staunen sieht das Wunderwerk der Himmelsbürger frohe Schar, und laut ertönt aus ihren Kehlen des Schöpfers Lob, das Lob des zweiten Tags.

RECITATIV; RAPHAEL

Und Gott sprach: Es sammle sich das Wasser unter dem Himmel zusammen an einem Platz und es erscheine das trockne Land; und es ward so.

Und Gott nannte das trockne Land: Erde, und die Sammlung der Wasser nannte er Meer; und Gott sah, daß es gut war.

RECITATIEF; RAPHAËL

En God maakte het firmament en scheidde de wateren, die onder het firmament waren, van de wateren, die boven het firmament waren; en zo moest het voortaan zijn.

Daar raasden bruisend hevige stormen; als kaf voor de wind, zo vlogen de wolken. Bliksem-schichten kliefdten het luchtruim en donderslagen weerklonken in 't rond. Op Zijn bevel steeg uit de vloed de verkwikkende regen, de alles verwoestende hagel, de lichte, vlokkige sneeuw.

GABRIËL EN KOOR

Met bewondering ziet de blijde schare van hemelburgers het wonder aan en luid klinkt uit alle kelen des Scheppers lof; de lof van de tweede dag.

RECITATIEF; RAPHAËL

En God sprak: Laat al het water zich onder de hemel verzamelen op één plaats en er verschijnt het droge land.

En zo geschiedde.

En God noemde het droge land: aarde en het verzamelde water noemde Hij: zee; en God zag, dat het goed was.

ARIE; RAPHAEL

Rollend in schäumenden Wellen bewegt sich ungestüm das Meer. Hügel und Felsen erscheinen; der Berge Gipfel steigt empor. Die Fläche, weit gedehnt, durchläuft der breite Strom in mancher Krümme. Leise rauschend gleitet fort im stillen Tal der helle Bach.

RECITATIV; GABRIEL

Und Gott sprach: Es bringe die Erde Gras hervor, Kräuter, die Samen geben, und Obstbäume, die Früchte bringen ihrer Art gemäss, die ihren Samen in sich selbst haben auf der Erde; und es ward so.

ARIE; GABRIEL

Nun beut die Flur das frische Grün dem Auge zur Ergötzung dar. Den anmutsvollen Blick erhöht der Blumen sanfter Schmuck. Hier duften Kräuter Balsam aus; hier sprosst den Wunden Heil. Die Zweige krümmt der goldnen Früchte Last, hier wölbt der Hain zum kühlen Schirme sich; den steilen Berg bekrönt ein dichter Wald.

RECITATIV; URIEL

Und die himmlischen Heerscha-

ARIA; RAPHAËL

Rollend in schuimende golven beweegt onstuimig zich de zee. Heuvels en rotsen verschijnen, de toppen van de bergen rijzen omhoog. De brede stroom doorkruist in tal van bochten de uitgestrekte vlakte. Zacht ruisend glijdt nu voort in 't stille dal de heldere beek.

RECITATIEF; GABRIËL

En God sprak: Laat de aarde gras voortbrengen, kruiden die zaden geven en vruchtbomen die vruchten voortbrengen, elk naar hun aard, die zaden in zichzelf dragen op de aarde; en zo geschiedde.

ARIA; GABRIËL

Het veld met jeugdig groen getooid, verschijnt nu voor 't bewonderend oog. En de betoverende aanblik wordt door de bloemenpracht verhoogd. Kruiden geuren als balsem; hier vinden wonden genezing. De last van gouden vruchten kromt de tak. Hier vormt het woud een koelte brengend dak en dicht geboomte versiert de steile berg.

RECITATIEF; URIËL

En de hemelse legerscharen ver-

ren verkündigten den dritten Tag, Gott preisend und sprechend:

CHOR

Stimmt an die Saiten, ergreift die Leier, lasst euren Lobgesang erschallen! Frohlocket dem Herrn, dem mächtigen Gott! Denn er hat Himmel und Erde bekleidet in herrlicher Pracht.

RECITATIV; URIEL

Und Gott sprach: Es sei'n Lichten an der Feste des Himmels, um den Tag von der Nacht zu scheiden und Licht auf der Erde zu geben; und es sei'n diese Zeichen und für Zeiten, und für Tage und für Jahre. Er machte die Sterne gleichfalls.

kondigden de derde dag, terwijl zij God prezen en zeiden:

KOOR

Stemt nu de snaren, bespeelt de lieren, laat een lofzang weerklinken ter ere van Hem, de machtige God. Want Hij heeft hemel en aarde bekleed met heerlijke pracht.

RECITATIEF; URIËL

En God sprak: Laten er lichten zijn aan het uitspansel van de hemelen om de dag van de nacht te onderscheiden en licht op de aarde te geven; en laten zij zijn tot tekens en tot tijden, dagen en jaren. En Hij maakte de sterren op dezelfde wijze.

dag 4: schepping van zon en maan en lichten aan het hemelgewelf om de seizoenen, de dagen en de nachten aan te geven